

ISSN: 1999-5601 (Print) 2663-5836 (online)

Lark Journal

Available online at: <https://lark.uowasit.edu.iq>

*Corresponding author

Asst. Prof. Dr. Hamid

Marhoon Hamad

University of Baghdad / College

of Languages / Department of

Hebrew Language

Email:

hamid.m.hamad@colang.uobaghdad.edu.iq

Keywords: negation sentence, pragmatics, Genesis, speech acts.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 3 Feb 2025

Accepted 14 Mar 2025

Available online 1 Apr 2025

The Pragmatic Functions of Negation Sentences in Biblical Hebrew: The Book of Genesis as a Model

ABSTRACT

This study aims to analyze the pragmatic functions of negation sentences in the Book of Genesis based on Austin's theory of speech acts. It also seeks to identify the dominant types of speech acts associated with these sentences and how they contribute to the overall meaning of the text. The Book of Genesis was chosen for its significance among the books of the Torah and its rich linguistic features, which allow for a precise analysis of various linguistic phenomena, including negation sentences. The study employs Austin's classification of speech acts as the framework for analyzing the functions of negation sentences in Genesis. The findings indicate that the negation particle "לֹא" (lo) is the most commonly used in the text, and that representative speech acts are the most prevalent within these negation sentences.

© 2025 LARK, College of Art, Wasit University

DOI : <https://doi.org/10.31185/lark.4185>

الوظائف التداولية لجملة النفي في عبرية التوراة، سفر التكوين انموذجا

ا.م.د. حامد مرهون حمد/ جامعة بغداد / كلية اللغات/ قسم اللغة العبرية

ملخص

تهدف هذه الدراسة الى تحليل الوظائف التداولية لجملة النفي في سفر التكوين وفقاً لنظرية أفعال الكلام التي طرحها أوستين. كما تهدف أيضا الى تحديد الأنواع السائدة لأفعال الكلام المرتبطة بهذه الجمل، وكيف تسهم هذه الأنواع في بناء المعنى العام للسفر. تم اختيار سفر التكوين نظرا لأهميته بين أسفار التوراة وثرائه اللغوي الذي يتيح تحليلا دقيقا لظواهر لغوية متعددة، ومنها جملة النفي. واعتمدت الدراسة على تصنيف أوستن لأفعال الكلام كأساس لتحليل وظائف جملة النفي في سفر التكوين. وقد أظهرت الدراسة ان أداة النفي "لا" هي الأكثر شيوعا في جملة النفي في هذا السفر، وان أفعال الكلام التمثيلية هي الأكثر شيوعا بهذه الجمل.

الكلمات المفتاحية: جملة النفي، التداولية، سفر التكوين، أفعال الكلام.

התפקידים הפרגמטיים של משפט השלילה בעברית מקראית

ספר בראשית לדוגמה

מגלה לרק للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

תקציר

מטרת מחקר זה היא לנתח את התפקידים הפרגמטיים של משפטי השלילה בספר בראשית על פי תיאוריית פעולות הדיבור של אוסטין. גם כן המחקר שואף לקבוע את הסוגים הנפוצים של פעולות הדיבור הקשורות למשפטים אלה , וכיצד הן תורמות לבניית המשמעות הכללית של הספר. ספר בראשית נבחר בשל חשיבותו בין ספרי התנ"ך ובשל עושרו הלשוני, המאפשר ניתוח מדויק של תופעות לשוניות מגוונות, ובכללן משפטי השלילה. המחקר מבוסס על סיווגו של אוסטין לפעולות הדיבור כבסיס לניתוח תפקידיהם של משפטי השלילה בספר בראשית. המחקר הראה כי מילת השלילה "לא" היא השכיחה ביותר במשפטי השלילה בספר זה, וכי פעולות הדיבור הייצוגיות הן הנפוצות ביותר במשפטים אלה.

מילות מפתח: משפט שלילה, פרגמטיקה, בראשית, פעולות דיבור.

הקדמה:

לשון המקרא היא הבסיס להבנת העברית המודרנית. היא שפה עתיקה ומרכבת, אך חשיבותה רבה להבנת התנ"ך והתרבות היהודית. לשון המקרא אינה רק שפה היסטורית, אלא היא ממשיכה להשפיע

על העברית המודרנית בתחומים רבים, כמו תפילה, ספרות, ושיח יומיומי. הבנת מבנה הלשון המקראית ואוצר המילים שלה מסייעת להעריך את העומק והעושר של העברית המודרנית.

השלילה מהווה יסוד מרכזי בלשון המקרא בכלל, ובמיוחד בספר בראשית. השלילה מסייעת לנו להבין בצורה יעילה, ומאפשרת להבין את העולם לא רק תיאור חיובי, אלא גם באמצעות תיאור השלילי. השלילה מעוררת דעות ותורמת להבנה מעמיקה יותר למציאות.

מטרת המחקר:

המחקר נודע לבחון את התפקידים הפרגמטיים של השלילה בספר בראשית, תוך שימוש בתיאורית פעולות הדיבור של סרל כדי לנתח את האופן שבו השלילה משמש לבצע פעולות דיבור שונות.

שיטת המחקר:

על מנת לחקור את התפקידים הפרגמטיים של השלילה, אימצנו על השיטה הדסקריפטיבית, שיטה המקובלת בחקר הלשון, ומאפשרת תיאור מפורט לתופעות שונות בלשון.

השערות המחקר:

- ההקשר החברתי והתרבותי קובע את תנאי השימוש בשלילה.
- השלילה בספר בראשית משמשת בפונקציות פרגמטיות שונות בתחום התקשורת.

חשיבות המחקר:

- תורם להבנה מעמיקה לתפקידים הפרגמטיים של השלילה בספר בראשית, דבר שמסייע להבנה עמוקה לפירוש התנ"ך.

1. מבוא: השלילה בלשון העברית

השלילה היא מרכיב מנטלי אוניברסלי המשמש לציין היעדרותו של דבר מה, בין אם זהו עצם, פעולה או רגש. משום כך, שפות משתמשות בדרכים שונות ומגוונות במבנה בסיסי זה כדי להביע משמעות שלילית. שפות שונות משתמשות בדפוסי שלילה שונים, למרות קיומן של תכונות אוניברסליות מסוימות, כמו הצבת סימן השלילה לפני הפועל.

כל שפה טבעית מכילה קטגוריות או מבנים מסוימים, שכן הן קשורות לתהליכים קוגניטיביים שמתבטאים בדרכים שונות. הנחת יסוד זו מכונה "עקרונות לשוניים אוניברסליים".

הורן (Horn) מציין כי "כל מערכות התקשורת האנושיות מכילות ייצוג של שלילה". בנוסף, ברניני ורמט (Bernini & Ramat) טוענים כי "אין שפה מוכרת שאין לה דרך כלשהי לבטא שלילה".

השפות נבדלות זו מזו באופן הייצוג הפורמלי של השלילה, שכן זהו נושא המשתנה בין שפות שונות. כל שפה מבטאת שלילה באמצעות מנגנונים ייחודיים משלה בתחום התחבירי, הסמנטיקה והמורפולוגיה (الهالي, ٢٠٢٠: ٥٣٩).

השלילה היא קטגוריה אוניברסלית שמהווה מרכיב הכרחי בכל סוג של תקשורת אנושית. לא נמצאה שפה שלא כוללת ייצוג כלשהו של קטגוריה זו (שור, 2014, 105). למושג השלילה יש משמעויות ושימושים רבים, ואפילו הגדרתו המילונית מכילה סתירה פנימית. השלילה היא פעולה יסודית בתחום הלוגיקה, וקשה מאוד, (למרות שנעשו ניסיונות) ליצור ארגון משמעותי של ידע בלעדית. סקירה קצרה של מושג השלילה עשויה לשכנע כי השלילה ניצבת בבסיסה של החשיבה האנושית. ואם הסקירה לא תהיה משכנעת, אז לכל הפחות, היא לא תהיה בלתי-משכנעת (וינר, 2018, עמ' 75).

אבן שושן מציין שהשלילה היא "אמירתו לאו, ביטול, מניעה, ההפך מן 'חיוב' " (שושן, 1979, עמ' 2706). אבן שושן מתאר את המונח "שלילה" על פי העקרונות העיקריות. הוא מציין שהשלילה מציינת להסרת דבר או פעולה מסוימת, או מניעת פעולה מסוימת להתרחש. השלילה מבטאת את הדבר השלילי או הניגוד לדבר החיובי. בכלל השלילה משמט כדי להדגיש את הניגוד או ההיפך של דבר מסוים וליצירת הבנה נכונה לפי ההקשר המתאים.

השלילה נחלקת לשני חלקים: שלילה שלמה ושלילה חלקית. בעברית מקראית, שני סוגי השלילה הללו נקבעים בדרך כלל על פי סדר המילים במשפטים פועליים. שלילת משפט כוללת בדרך כלל את מילת השלילה בתחילת המשפט, ואחריו מיד הפועל (Miller-Naudé & Naudé, 2015, p. 168). שלילה זו יכולה להיות שלמה, כאשר כל הפעולה מושלמת, או חלקית, כאשר מושלם רק חלק מהפעולה. לדוגמה:

" וְכָל שֵׁם הַשָּׁדָה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֶשֶׂב הַשָּׁדָה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמָּטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת הָאֱדָמָה (בראשית, 2: 5).

בדוגמה שלעיל, השלילה היא שלמה מכיוון שפעולת הירידה לא התרחשה בכלל. השלילה בלשון יכולה להתממש ברמות שונות: תחבירית, מורפולוגית ואינהרנטית. שלילה תחבירית מתבטאת בלקסימת שלילה שיכולה להצטרף למשפט ולשלול חלקים ממנו או את כולו. מקובל להבחין בין שני

סוגים של שלילה תחבירית: שלילת משפט ושלילת רכיב. שלילת משפט שוללת את המשפט בכללותו, ואילו שלילת רכיב שוללת חלק מהמשפט. השלילה המורפולוגית מתבטאת בצורן שלילי שהוא חלק מן המילה, כגון התחילית 'אי', ואילו השלילה האינהרנטית מתבטאת בלקסמות הכוללות רכיב שלילה במשמעותן, כגון המילים 'היעדר', 'שבור' ו'סטייה'. (שור, 2014, עמ' 2).

משפטי שלילה הם משפטים שיש בהם מילת שלילה, מכיוון שהמונח "שלילה" קרוב מאוד בצורתו ובמשמעותו למונח "שלילי", חשוב להבחין בין השניים. משפט שיש בו מילת שלילה אינו בהכרח מבטא משמעות שלילית. יש מילים שאנו מייחסים להן משמעות 'שלילית', כגון **כועס**, **מאוכזב**, **הרגיז**, **לרמות**, אך משפט כגון **הוא הרגיז אותי**, אינו משפט שלילה משום שאין בו מילה שלילה, לעומת זאת המשפט **הוא לא הרגיז אותי** הוא משפט שלילה, שכן הוא כולל את מילת השלילה לא, אף שמשמעותו חיובית יותר (מאיר, & סנדלר, 2002, עמ' 148-149).

מלות השלילה בלשון העברית אחדות: **אי**, **אין**, **אל**, **בלי**, **בְּלִי**, **בְּלִי**, **לא**, **פן** ומוצא כולן מקראי. פן נדחתה כליל בעברית המדוברת בת ימינו, ובל נתייחדה לביטויים הקלאסיים המאובנים: בל תשחית, בל ייראה ובל ימצא, ולשימושים בינוניים וגבוהים לשלילה מודאלית: לבל יחשבו, יעמידו, בל יצפו.... שארתה מילות שגורות בעברית (שורצולד, 1994, עמ' 125).

מילת השלילה עשויה לשלול כל חלק אחר במשפט או את המשפט כולו. מצב זה יוצר לעתים קרובות דו משמעות ואף רב משמעות, כשהיא מצטרפת לצירוף נשואי מורחב ולא ברור אם היא שוללת את כולו או חלק כלשהו מחלקיו. לדוגמה: **לא דיברתי אתמול עם חברי באוניברסיטה**. המשפט מאפשר פרשנויות שונות: דיברתי עם מישהו אחר, דיברתי עם חברי במקום אחר, דיברתי ביום אחר, דיברתי עם איש אחר. מילות השלילה השונות נבדלות זו מזו בעיקר על פי סוג המילה, הצירוף או המשפט שהן שוללות. מיעוטן נרדפות גם בשימושן התחבירי, תוצאה של ירושת רובדי לשון שונים או תוצאה של סטיות מנורמה שהשתגרו בלשון (שלזינגר, 2000, עמ' 101-100).

1.1. מילות השלילה בספר בראשית:

מילות השלילה בספר בראשית מגוונות וממלאות תפקידים שונים, מילות אלה מופיעות ב "277" פעמים, השימוש הנרחב במילות אלה מעיד על חשיבותן בהבנת המסר ובפירוש הטקסט הדתי. נסכם אותן שלהלן:

לא: היא מילת השלילה הנפוצה ביותר בעברית, הן בעברית המקראית והן בעברית החדשה, משמשת כמילת שלילה רב תכליתית: היא מצרפת לכל הקטגוריות, כמעט ללא התניות (שלוזינגר, 2000, עמ' 102). היא עשויה להופיע במרבית הסביבות התחביריות, למעט שני מקרים: שלילת פעלים בציווי נעשית באמצעות 'אל' ושלילת המילה 'יש' נעשית באמצעות המילה 'אין', המגלמת בתוכה 'את' 'לא' 'יש' (שור, 2014, עמ' 3).

אין: משמשת לשלילת קיום כלומר, להבעת היעדר דבר מה. היא ההיפך של המילה "יש". בנוסף לכך, היא משמשת לשלילת תכונות או תוארים, אך אינה משמשת לשלילת פעולות.

אל: מילת שלילה המציינת איסור או מניעה המשמשת בעברית מודרנית בעיקר לשלילת פועל בציווי, ומביעה הוראה שלא לבצע פעולה מסוימת.

בלתי: מילת שלילה המשמשת להבעת אי-אפשרות או הכחשה. היא לרוב מתקשרת לפועל בצורת בינוני ומשמעותה היא "לא" או "מבלי".

בלי: משמשת להבעת שלילה והיעדר, ומשמשת לציון פעולה שמתבצעת בהיעדר גורם מסוים. היא מחוברת בעיקר לשם עצם או לשם פעולה ומתארת מצב שבו משהו נעשה מבלי שגורם אחר משתתף. **לעלם:** משמשת להבעת שלילה עם פועל בהווה ובעתיד.

טבלה (1) מילות השלילה בספר בראשית

מילת השלילה	מספר	אחוז
לא	203	73.25%
אין	19	6.86%
אל	46	16.57%
בלתי	7	2.53%
בלי	1	0.36%
לעלם	1	0.36%

כפי שעולה מהטבלה, מילת השלילה "לא" היא השכיחה ביותר בספר בראשית, והיא מופיעה ב 73.25% מכלל מילות השלילה בספר.

2. פעולות הדיבור

הפרגמטיקה היא חלק ענף בבלשנות החוקר את המשמעות הנסתר של המשפט הנאמר. היא חקר המשמעות שדוברים מתכוונים להביע, גם כן היא חוקרת כיצד אנשים תופסים ומייצרים פעולות תקשורתיות במהלך תרחישים קונקרטיים בניתוח של תקשורת בעל פה (Yule, 2010, p. 128).

את הבסיס להתפתחותה של הפרגמטיקה כוננה עבודתם של שלושה פילוסופים של הלשון: ג'ון אוסטיין (Austin), ג'ון סרל (Searle), ופול גרייס (Grice). שלושתם פיתחו את רעיונותיהם כתגובת נגד להתמקדות של הפילוסופים של הלשון בשאלת האמיתות ובסמנטיקה של תנאי אמת. על רקע זה הגדיר גאזדאר (Gazdar) את הפרגמטיקה כך: "הפרגמטיקה עוסקת בכל ההיבטים של המשמעות שאינם קשורים ישירות לתנאי האמת של המבע. במילים פשוטות: פרגמטיקה = משמעות מינוס תנאי אמת (לבנת, 2014, עמ' 149-150).

את תאוריית פעולות הדיבור הציג לראשונה הפילוסוף ג'ון אוסטיין, שעבודותיו יצרו תשתית מרכזית לחקר הפרגמטיקה הלשונית. המושג המכונן שתרם אוסטיין לדיון הוא פעולת הדיבור – מבע אשר "מהווה [...] עשייה של פעולה" הוא טען שכל מבע ניתן גם להצגה כמבע ביצועי (performative utterance) דהיינו הוא מחולל מצב עניינים חדש, משנה את היחס בין הדובר לשומע, גורם לשומע לעשות מעשה, מגדיר מחדש מצבים ואמיתות ועוד. הפעולה מתרחשת בעת ובעונה אחת בשלוש רמות מקבילות ומשלימות: הרמה הלוקוציונית, דהיינו "אמירת דבר מה", הרמה האילוקוציונית, דהיינו "המעשה המתבצע באמירת דבר מה"; הרמה הפרלוקוציונית, דהיינו האפקט של פעולת הדיבור על השומע או מי שפעולת הדיבור מבקשת להביא אותו לבצע דבר-מה. אוסטיין סיווג את פעולות הדיבור לחמש קטגוריות, עסק רבות בשאלה מהי פעולת דיבור "מוצלחת" וניסח תנאי הצלחה לסוגים שונים של פעולות (רוזנטל, 2012, עמ' 181).

פענוח אמירה דורש יותר מהבנת משמעות המילים; חשוב גם לזהות את פעולת הדיבור המתבצעת. יול הדגיש שהבנת פעולות דיבור מצריכה הכרת השימוש בשפה להעברת מסרים (Al-Khatib & Al-Khanji, 2022, p.1157).

יש הטוענים כי תאוריית פעולות הדיבור של סרל היא לא יותר מאשר ניסוח מחדש של רעיונותיו של אוסטיין. גם אם נכון הדבר, אין לזלזל בחשיבותה. סרל פיתח את הרעיונות הראשוניים של

אוסטין, שכלל אותם והעניק להם צורה שאפשרה לחוקרים אחרים לעשות בהם שימוש. סרל הוסיף וחיידד את הרעיון לפיו פעולת הדיבור (ולא המשפט) היא היחידה המינימלית של התקשורת הלשונית. כל יחידה כזו מורכבת משני חלקים: התוכן הפרופוזיציונלי של המבע והפונקציה שלו (לבנת, 2014, עמ' 161). ניר גורס שפעולות דיבור הן קטגוריות סוציולוגיות על לשוניות, וכל לשון מממשת אותן באמצעות מבנים תחביריים הטיפוסיים לה (ניר, 1989, עמ' 93).

2.1. פעולת דיבור הייצוגית (representative speech act)

פעולות ייצוגיות הן סוג של פעולות דיבור המציינות מה הדובר מאמין שהוא נכון או לא נכון. פעולות אלו משקפות את אמונתו של הדובר באמת או בשקר של מצב עניינים מסוים, והן נבדלות מרצונות, כוונות או רגשות אחרים. (Orin & Issy, 2017, p. 80).

לפי סירל, פעולות דיבור ייצוגיות הן ביטויים שבהם הדובר מתחייב לאמת ההצעה שהוא מבטא. במילים אחרות, הדובר 'עומד מאחורי' מה שהוא אומר ומבקש מהמאזין להאמין לו. מטרתן היא להעביר מידע מדויק ולהוכיח את נכונותו (Suryanti, 2020, pp. 17-18).

2.1.1. הדגשה (emphasis)

פעולת ההדגשה היא אמצעי בעל ערך רב בתקשורת המשמש כדי להבליט מידע מסוים ולמשוך את תשומת ליבו של הנמען. אמצעי זה הוא כל כך חשוב בהעברת מסרים בצורה מפורשת ומובנת והוא משומש בכל סוגי תקשורת, הן הכתובה והן הדיבורית. הדגשה משחקת תפקידים רבים: הבהרת הכוונה, הבעת רגשות, יצירת מתח, הבלטת מידע חשוב וכו'.

וַיֵּרָא וַיֹּאמֶר מֶה-נִּרְאָה הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם (בראשית, ١٧: ٢٨)

תגובתו של יעקב כאשר ראה בחלום בבית את הסולם שבין הארץ לבין השמים, הוא מביע את פליאתו וקדושתו של המקום. השלילה משמשת כדי להדגיש שהמקום אינו משהו אחר, אלא מקום ספציפית "בית האלוהים".

השלילה אינה נועדה רק לפסול אפשרויות אחרות, אלא מדגישה את ייחודו וקדושתו של המקום, כפי שנראה בעיני יעקב. סוג זה של שלילה, שניתן לכנותה "שלילה של הדגשה", כאשר כל שאר האפשרויות נשללות ומשאירה את האפשרות הנכונה היחידה שנותרה; דבר זה מגביר את עוצמת האמירה.

לאמירות חיוביות בטקסטים דתיים יש להן השפעה רבה על הנמען, ונוטעות במוחו את הרעיון: "מה שנאמר הוא האמת המוחלטת". שימוש בשלילה באופן כזה מגביר ומעוררת תחושה של התחשבות והבנה, ומחזק את עוצמת המסר.

2.1.2. הכחשה (Denial)

הכחשה כפעולת דיבור הוגדרה, מנקודת מבט דיסקורסיבית, ב "הצהרה שבה נטען במפורש כי טענה מסוימת אינה נכונה", ומנקודת מבט קוגניטיבית, הוגדרה ב " חוסר רצון לראות או להודות באמת שצריכה להיות ברורה, והיא למעשה ברורה לרבים אחרים (Ho, 2021, p. 3). הצבת ההכחשה כמנגנון לניהול האמת בשיח, מעידה על תפקידה המרכזי בעצוב המציאות הדיבורית. שגלוף (Schegloff), באמצעות הניתוח המפורט שלו למבנים ורצפים דיאלוגיים, מזהה את ההכחשה כמרכיב חיוני בניהול הסכמה ואי הסכמה באינטראקציות (Khaya, 2024, p.142).

" וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קִיָּן אֵי הִבֵּל אֶחֱיָךְ וַיֹּאמֶר לֹא יִדְעָתִי הָשֹׁמֵר אֶחָי אֲנִכִּי. (בראשית 4: 9)

בדוגמה שלעיל, הנמען "קין" מכחיש את ידיעתו על מקום הימצאותו של האח "הבל", הביטוי "לא ידעתי" מציין שהוא אינו יודע היכן אחיו, דבר זה מסתיר את האמת ומכחיש את טענתו של המוען, הוא מנסה להרחיק את עצמו מהחשד.

באופן כללי, פעולת הדיבור "הכחשה" כאן היא ניסיון לברוא מציאות אחרת, שבה קין מוצג כחף מפשע.

2.1.3. ווידוי (admitting)

הווידוי הוא אמירה שמבצע אדם כהודאה על כמה עובדות אישיות שהוא בדרך כלל מעדיף להסתיר. בדרך כלל, המונח הזה קשור להודאה על טעויות מוסריות או חוקיות. הווידוי החוקי הוא ההודאה על כמה עבירות שיש להן השלכות חוקיות, בעוד שהווידוי הדתי הוא טקס שבו האדם מודה בחטאים ובמעשים שאינם תואמים את הנורמות המוסריות של הדת. עם זאת, המונח יכול להתייחס גם להודאות שאין להן צד חוקי או דתי (Cerutti, 2006, p. 37).

" וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אֶחָיו אֲכָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אֶחָיו אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוּ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעָנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (בראשית 42: 21)

בפסוק זה, האחים של יוסף מודים במפורש בחטאם הקשה במכירת יוסף, והווידי נושא עמו צער וחרטה. בהקשר זה, השלילה "ולא נשמענו" מצינת את חומרת חטאם, הם יודעים השלכות מעשיהם, ונמצאים במצב קשה. הם מודים שלא שמעו את קריאתו של יוסף, הם מביעים חרטה עמוקה ומודעות לאשמה ותחושת האחריות למצב.

2.1.4. הודעה (informing)

הודעה היא פעולת דיבור שבה המוען (הדובר) טוען משהו, כלומר הוא מציג מידע או עובדה מסוימת, אשר יכולה להיות נכונה או לא נכונה.

" וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל-הַצְעִירָה אֲבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עָלֵינוּ בְּדֶרֶךְ כָּל-הָאֶרֶץ" (בראשית, 31:19)

הדוגמה לעיל, מתארת את השיחה שבין שתי בנותיו של לוט לאחר חורבן סדום ועמורה. הן חשות כי סיכוייהן להתחתן ולהקים משפחה אובדו עקב האסון שפקד את הערים הסמוכות, הן מאמינות כי מעט מאוד גברים נותר שיוכלו לפנות אליהן כדי להינשא.

השימוש בשלילה "איש אין בארץ" מציין היטב את מצוקתן של הבנות, הן נמצאות במצב קשה, אשר אין בסביבה גברים פוטנציאליים לנישואין. השלילה מבטאת לא רק מצב עובדתי, אלא גם את תחושת הבידוד והייאוש של הדמויות. הדוברת משתמשת בביטוי זה כדי ליצור תחושת דחיפות ולחץ, והמניעות של הצורך למצוא פתרון יצירתי למצב. עם זאת, חשוב להדגיש כי ההצעה לפעולה יוצאת דופן אינה נובעת רק מהיעדר גברים, אלא גם מערכים חברתיים ותרבותיים מורכבים, כגון חשיבות המשכיות השושלת והלחץ החברתי להתחתן ולהוליד ילדים. השלילה משרתת את כוונת המוען כדי ליצור תחושת דחיפות וצורך במציאת פתרון למצב הזה.

טבלה (2) פעולות הדיבור הייצוגיות

פעולת דיבור הייצוגית	מספר	אחוז
הדגשה	28	68.3 %
ווידוי	2	4.9 %
הכחשה	5	12.2 %
הודעה	6	14.6 %

כפי שהתברר מטבלה שלעיל, פעולת הדיבור "הדגשה" שכיחה ביותר במשפטי שלילה, והיא מהווה כ 68.3 % מכלל המקרים. הסיבה לכך נעוצה בתפקידה העיקרי של השלילה בכלל ושל ההדגשה בפרט, שהוא להדגיש ביצוע ואי ביצוע של פעולה מסוימת הן מבחינה חיובית והן מבחינה שלילית.

2.2. פעולות דיבור הנחייתיות

פעולת דיבור הנחייתית היא פעולה שמבצע המוען (הדובר) מתוך כוונה שבן השיח (הנמען) יבצע את הפעולה המוזכרת בדיבור (Dessari, Hendayanti & Haristiani, 2021, p. 715). במילים אחרות, הבנת פעולת הנחייה מסייעת לדובר ולמאזין להימנע מאי הבנות בעת שאילת שאלות וביצוע פעולות מסוימות.

לפי אלסטון, "הנחייה" היא מילה, משפט או ביטוי שנועד לגרום לאדם אחר או למאזין לעשות משהו, להימנע מלעשות משהו או לא לעשות דבר

(Tango, Putra, Djihar & Ambalegin, 2022, p. 92).

2.2.1. בקשה (request)

פעולת דיבור של בקשה היא מבע שבאמצעותו הדובר מביע רצון בפני הנמען לקבלת חפץ או לעשיית מעשה. דובר עלול להסס לבקש דבר-מה מזולתו מתוך פחד לחשוף צורך או בגלל הסכנה לפגיעה בדימוי הנמען (hearer's face), ולכן השימוש בפעולת דיבור של בקשה (בניגוד להוראה) נועד לפצות על תחושת החובה של הנמען למלא את רצונו של הדובר (יפת & עמיחי, 2023, עמ' 110).

בקשות הן פעולות שמתפרשות על נחמדות חברתית, שכן יכולת תרבותית ולשונית חיונית להגשת בקשות יעילות בשפה זרה. שימוש לא הולם באסטרטגיות ביקוש יכול להוביל להתמוטטות בתקשורת בתרחיש בין-תרבותי (Shahzadi, Bhatti, & Khan, 2021, p. 2). הבקשה מכילה יסוד נפשי של המבקש, דהיינו המבקש מכוון למה שהיה רוצה שיקרה (רוזנטל, 2012, עמ' 198).

"הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אִצְיָאָה נָא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב כְּעֵינֵיכֶם רַק לְאַנְשֵׁים הָאֵל אֵל תַּעֲשׂוּ דְבָר כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצִלְקָתִי" (בראשית, 19: 8).

השלילה בפסוק זה משחקת תפקידים חשובים, היא מייצגת את בקשתו של לוט שמבחר לבני העיר שלו שבנותיו תמימות ואין להן איש "לֹא יָדְעוּ אִישׁ" כדי להגן על אורחיו, שנית היא מייצגת בקשה אחרת "לְאַנְשֵׁים הָאֵל אֵל תַּעֲשׂוּ דְבָר", הוא מבקש מתושבים שלא ייפגעו באורחיו. מבע זה מראה בקשה להימנע מפגיעה באורחיו. בקשה זו מציגה ערך מוסרי ומשמעותי, ומעידה על המוסריות של לוט. הבקשה מציינת התנהגות חברתית וערכים מוסריים ברמה גבוהה, ומציעה תובנות חשובות על האתיקה והמוסר בתקופתו. השימוש בשלילה מדגים היטיב את כוונתו של המוען ומעבירה את המסר לנמען בצורה בהירה.

2.2.2. האשמה (accusation) واللسانيات والعلوم الاجتماعية

רגש האשמה הוא רגש מייסר ומטריד אך גם כזה המכוון את האדם אל עבר ההתנהגות המוסרית והחיים החברתיים המשותפים. מקדמת דנא יוסרו בני האדם, התמודדו והונעו על ידי רגש זה, והוא סייע בידם לכוון את פעולותיהם ולתקן את מידותיהם (גולדברג, 2020, עמ' 5). שני תנאים עיקריים מבחינה מושגית ומספיקים להגשת האשמה:

- הצהרת האשמה עם הערכתו השלילית המשתמעת של המאשים (המוען).
- הכוונה שבה מדבר המאשים בגלוי (Fred & Goodwin, 2022, p.5).

"כִּלְנֹ, כִּנִּי אִישׁ-אֶחָד נִחְנֹ; כִּנִּים אֲנִחְנֹ, לֹא-הָיוּ עֹבְדֵיךָ מְרֻגְלִים. וַיֹּאמֶר, אֱלֹהִים: לֹא, כִּי-עָרֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֹאוֹת" (בראשית, 42 : 11-12).

הפסוק מציג דיאלוג בין יוסף לבין אחיו, דיאלוג זה כולל האשמות משני הצדדים, הצד הראשון "אחיו של יוסף" מהגנים על עצמם שהם אינם מרגלים "לֹא-הָיוּ עֹבְדֵיךָ מְרֻגְלִים" ומאשימים את הצד השני

"יוסף" שהוא מטיל ספק בכוונותיהם לבוא למצרים. הצד השני "יוסף" מכחיש את טענותיהם ומטיל האשמה שהם לא צודקים "ויאמר, אֵלֵהֶם: "לא", כִּי-עֲרֶנָּה הָאָרֶץ בְּאֶתְם לְרִאוֹת".

השלילה היא לא רק אמצעי לשוני שתפקידו לשלול את הפעולה, אלא יכול להיות לה תפקיד חיובי בעיצוב הדיאלוג. בטקסט זה, השלילה משמשת ככלי אסטרטגי כדי לחזק עמדות ולהגן או כדי לדחות הגנות שהוצגו.

2.2.3. מתן עצה (advise)

מתן עצה מוגדר כהתבטאות המעודדת את השומע לנקוט בפעולה מסוימת. ייעוץ משמש באינטראקציה חברתית כדי לפתור בעיות מסוימות או למנוע תנאים לא רצויים (Jenetto & Hanafi, 2019, pp.44), סרל מגדיר את מתן העצה כ " אמירת מה הכי טוב בשבילך". במונחים פרגמטיים ובהתאם לחלוקה של פעולות הדיבור של סרל, עצות שייכות לקטגוריית פעולות הדיבור הנחייתיות. כפעולת דיבור הנחייתית, הדובר מעוניין שהשומע יפעל בדרך מסוימת. לשם כך, פעולת הדיבור של עצה דומה להצעה, להמלצה ולבקשה. עם זאת, בעוד שבקשה היא לטובת הדובר (המוען), העצה היא לטובת השומע (הנמען) (Al-Khatib & Al-Khanji, 2022, p.1157). מתן העצה יכול להיות מעשה מסכן פנים, מכיוון שהוא מעמיד את השומעים במצב שבו הם מתבקשים לעשות משהו והוא מגביל את אפשרויות הפעולה שלהם (Jenetto & Hanafi, 2019, pp.44).

" וַיִּשְׁלַח אֶת אֶתְיוֹ וַיֵּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֵהֶם אֵל תִּרְגְּזוּ בַדֶּרֶךְ" (בראשית, 24: 45).

יוסף שולח את אחיו חזרה לכנען כדי להביא את אביהם יעקב. הוא מייעץ להם לשמור על שקט במהלך המסע. הוא רוצה להגן עליהם מכעס ולהימנע מסכסוכים, ובכך מגביר את אחדותם ואת ערכי המוסר שלהם.

השימוש בשלילה "אל תִּרְגְּזוּ" כאן אינו רק לשלילת פעולה מסוימת, אלא בבחינת עצה המכוונת את השומעים להתנהגות נכונה לדעת הדובר, יוסף, במצב זה. שימוש זה משקף את רצונו של יוסף להבטיח את שלומם של אחיו. בחירה זו בשלילה, כתחליף הולם לפקודה ישירה, הופכת את העצה לנסבלת יותר ומפחיתה את הסיכוי להתנגדות של השומעים. מתן עצה בצורה זו מעודד את השומעים לשקול את ההשלכות השליליות של הכעס או הריבה ביניהם.

2.2.4. אזהרה (warning)

אזהרה היא פעולת הנחייה שלפיה המוען מזהיר את הנמען מפני ביצוע פעולה מסוימת, כלומר להציע שהוא לא צריך לעשות את זה, וזה יהיה עניין של סיכון אם יעשה אותה (Ahmed, 2018, p. 8), הכוונה בפעולה זו היא לשכנע אדם אחר לעשות או לא לעשות משהו (Ary, 2018, p.24). האזהרה נחשבת כאמצעי בטוח לתקשורת המשמש למשוך תשומת לב ולמסור מידע על סיכון פוטנציאלי כדי למנוע את תוצאות אפשריות (sami, 2015, p.46).

מבחינה הלקסיקאלית אפשר להשתמש במילה "מייעץ אותך" או "מזהיר אותך" כדי ליצור הזהרות לנמען. העצה היא כמו הזהרה, אלא שעצה מועילה לנמען והזהרה יכולה להתייחס לפעולה שעשויה להועיל לנמען או לא. אפשר גם להשתמש במילת השלילה לפני פועל מזהיר ממנו כדי ליצור ההזהרה (Sadaa & Hamad, 2022, p380)(סאדה & חמד, 2022, עמ' 380).

" וַיְהִי כְהוֹצִיאֵם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶט עַל נַפְשֶׁךָ אֵל תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכָּכָר הַהִוא הַמֶּלֶט כִּן תִּסָּפֵה " (בראשית 19:17).

הטקסט מבטא אזהרה הכרחית בהקשר של הצלת חיים, שכן הנמען מקבל הוראה לברוח במהירות ולא להביט מאחוריו או לעצור במקום מסוים. השימוש בשלילה נועד להציג אזהרה מפורשת מפני פעולה מסוימת " אל תביט אחרריך ". המטרה העיקרית של האזהרה היא למנוע סיכונים פוטנציאליים כתוצאה מהיסוס או האטה.

השלילה מחזקת את פעולת האזהרה ומדגישה את חובת הנמען לפעול במהירות ובתשומת לב, שאי מילוי אזהרות אלו עלול להוביל לתוצאות חמורות.

טבלה (4) פעולות דיבור הנחייתיות

פועלות הדיבור הנחייתיות	מספר	אחוז
בקשה	1	52.38%
האשמה	1	4.76%
מתן עצה	1	4.76%
אזהרה	8	38.10%

פעולת דיבור "בקשה" היא הפעולה הדומיננטית משאר הפעולות, היא מהווה כ 52.39% מכלל הפעולות. השימוש בשלילה כדי להביע בקשה מעיד על ניסיון להשפיע על הנמען בצורה עדינה אך נחווה.

2.3. פעולות דיבור התחייבותיות

פעולות דיבור התחייבותיות הן סוג של פעולות דיבור שבהן הדובר לוקח על עצמו מחויבות לבצע פעולה עתידית. הן משקפות את כוונותיו הפנימיות ומבטאות את רצונו להשפיע על המציאות. פעולות התחייבותיות יכולות להתבטא בצורות שונות, כגון הבטחות, איומים, סירובים, ויכולות להיות אישיות או קבוצתיות. כפי שציין יול, כאשר אנו משתמשים בפקודה, אנו למעשה מתחייבים לשנות את המציאות בהתאם למילים שאנו אומרים "(Al-Bantany, 2013, p. 25).

2.3.1. הבטחה (Promise)

הבטחה היא הצהרה מפורשת של בן אדם להגיד למישהו לבצע או לא לבצע משהו. זוהי התחייבות מילולית המחייבת את האדם המבטיח לקיים את הבטחתו בעתיד (Al-Bantany, 2013, p. 25).

"וְנִכְרַתִּי אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה כָּל בָּשָׂר וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר" (בראשית 9: 15).

השלילה אינה רק מצב שלילי המתאר מציאות נוכחית, אלא היא גם ביטוי להחלטה סופית ובלתי הפיכה. היא יוצרת ניגוד מוחץ בין העבר (מבול) לבין העתיד (הבטחה שלא יחזור), ומדגישה את אופיה של ההבטחה. במעמד הברית עם נח, מבטיח האל כי לא יהיה עוד מבול שיהרוס את כל החי על פני האדמה. הבטחה זו נועדה להרגיע את נח ובניו ולהעניק להם ביטחון בעתיד. השימוש בשלילה החד משמעית "וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר" מדגיש את נחישותו של האל לקיים את הבטחתו. הבטחה זו מהווה אבן יסוד באמונה האנושית בקיום אלוהי ובשמירתו על בריאתו, ומעניקה תקווה לדורות הבאים.

2.3.2. סירוב (Refusal)

סירוב הוא תגובה שלילית להצעות או בקשות. הוא מבטא את אי-הרצון של הדובר לבצע פעולה מסוימת או לקבל החלטה מסוימת. סירובים מתבטאים בדרך כלל במשפטים שליליים (Lusiana, 2019, p. 17).

" נִיאָמֶר הִנֵּה נָא אֶלַנִי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עֲבָדְכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁפַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדֶרֶךְכֶּם
נִיאָמְרוּ לֹא כִי כָרְחוּב נָלִין". (בראשית 19: 2)

הדוגמה לעיל, מדגימה היטיב את יעילות השלילה כדי לציין סירוב. השימוש בשלילה מאפשר להביע סירוב באופן עקיף ומנומס. במקרה זה, הם (המלאכים) מסרבים להצעת לוט ומציעים חלופה בלתי מתקבלת על הדעת, ובכך מעבירים מסר מפורש על סירובם תוך התחשבות ברגשות האחר (לוט). כשאנו משתמשים בשלילה ניתן לשמור נימוס והתחשבות בנמען ולהביע את דעתנו במפורש, זה תלוי גם בטון קולו של המוען אם הוא מתכוון לעמדה שלילית או חיובית.

טבלה (4) פעולות דיבור התחייבותיות

פועלות דיבור התחייבותיות	מספר	אחוז
הבטחה	6	35.29%
סירוב	11	64.71%

הנתונים מהטבלה שלעיל, מגלים שפעולת דיבור "סירוב" היא הפעולה הנפוצה ביותר, פעולה זו מתאפיינת ביכולתה לשלול את הפעולה באופן חד משמעי, ובכך מציגה את המסר בצורה ברורה ומובנה, ולכן המסר מועבר לנמען בקלות ובהירות.

2.4. פעולות דיבור הבעתיות

הבעתיות היא אחת פעולות הדיבור שמתמקדות בפעולת הבעת רגש כגון, התנצלות, עמדה וכו' שיש להן משמעות עם מטרה לעשות משהו שהמאזין מצפה לתוצאה מהדובר (Sirwan & Yulia. 2017, p. 61). זה משמש כדי להבין מה התחושה של הדובר.

קירס "Curse" קבע כי יצירת הבעה ידעה את יחסו הפסיכולוגי של הדובר למצב עניינים משוער מראש. זה כולל ברכה, תנחומים, שבח, האשמה, וסליחה. ביטוי של משהו קורה בדרך כלל בחיי היומיום. אנשים עושים את זה כי יש להם רעיון או משהו שהם מרגישים, והם רוצים להביע. כאשר אנשים מבטאים משהו, הם מראים לעתים קרובות את הביטוי השלילי או החיובי שלהם בפני בן השיח (Sapta, 2019, p. 2).

2.4.1. התנצלות (Apologize)

התנצלות היא ביטוי של חרטה על משהו שעשה לא נכון (Sirwan & Yulia, 2017, p. 62). מבחינה חברתית זהו מהלך של תיקון, לאחר שהופר הסדר החברתי. מטרתו יכולה להיות גם הפגנת נימוסים טובים, שיכוך כעסו של השומע ויצירת מצב המאפשר לחזור לסדר היום (לבנת, 2014, עמ' 177).

על פי תיאוריית הנימוס של בראון ולווינסון התנצלויות הן מעשים המבטאים נימוס שלילי, שנועדו להשפיע לטובה על המאזין בכך שהם מסמנים לו/ה שעצמאותם ורצונם החופשי מכובדים על ידי הדובר. למעשה, בעוד שמדובר במעשה שמירת פנים עבור המאזין, ההתנצלות היא באותו זמן מעשה מסכן פנים עבור הדובר, כלומר עבור מי שמתנצל (Apostolovska & Neshkovska, 2017, p. 4).

" וַתֹּאמֶר אֶל אַבְיָהָ אֵל יִתְרַךְ בְּעֵינֵי אֱלֹהֵי כִי לֹא אוּכַל לָקוּם מִפְּנֵיךָ כִּי דָרְךָ נָשִׁים לִי וְנִחַפֵּשׁ וְלֹא מַצָּא אֶת הַתְּרָפִים (בראשית, 35: 31).

רחל החביאה את התרפים שגנבה מאביה לבן, והטמין אותם בכר הגמל וישבה עליהם. כאשר אביה מחפש עליהם. היא מתנצלת שהיא אינה יכולה לקום ומציגה תירוץ סביר להתנהגותה "כִּי דָרְךָ נָשִׁים לִי" ובכך היא חותרת להפחית את מידת הכעס הפוטנציאלי של אביה על חוסר יכולתה תוך שימוש בנימה מנומסת ומתנצלת. היא מספקת סיבה משכנעת כדי להצדיק את התנהגותה, מה שעוזר להגביר את אמינותה ולהפחית את החשדנות.

ההתנצלות כאן אינה כנה, אלא משמשת כמסווה להסתיר את האמת. המתנצל כאן אינו מבקש סליחה, אלא הוא רוצה להתרחק ממעגל החדש. מעשה זה, אינו משקף את מטרתה העיקרית של ההתנצלות, להביע חרטה על מעשה לא נכון אלא להשיג מטרה אחרת: להסתיר את המידע המבוקש על ידי המוען.

2.4.2. הערצה (admiration)

הערצה היא רגש אנושי בו האדם מתגלה כשהוא משער ערך רב, ייחודי לו, ובדרך כלל לא באופן ביקורתי, כלפי אדם אחר, תופעה, או עצם. התחושה של הערצה קשורה באופן כללי להתרשמות חיובית מהקיום או המעשים של האחר. זהו ביטוי להוקרה על פעולה טובה או עבודה חיובית שהנמען "המאזין" ביצע. אסטרטגיה זו נחשבת כאפשרות לחיזוק הקשר בין המוען לבין הנמען (Sienes, 2022, p. 85).

וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל-יֹסֵף אֶתְרֵי הוֹדִיעַ אֶל־הֵאֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת-כָּל-זֹאת אֲנִי-גִבּוֹן וְחָכָם כְּמוֹךָ (בראשית, 41: 39).

השימוש בשלילה מציין שהמוען רוצה להעביר בעקיפין טענה מסוימת המציינת אמת חיובית. באומר של פרעה על יוסף, שאיש אינו יכול להתחרות עמו בתבונה ובחכמה, הוא מביע את התפעלותו והערצתו בעליונותו של יוסף.

פועלת ההערצה המובעת, דרך השימוש בשלילה, מעצימה את מעמדו של יוסף, ומדגישה את ייחודו והצטיינותו של יוסף בתבונה ובחכמה, המשקפת את הערצתו העזה של פרעה אליו.

2.4.3. הנזיפה (reprimand)

הנזיפה מוגדרת כפעולת דיבור המשמשת להציע רשמית שיפוט לרעה לאדם אחר לגבי נושא חמור. גם כן היא פעולת דיבור "פורמלית או רשמית", שבה הדובר מזהיר או חושף שיפוט שלילי לגבי השומע.

רוג'ר (Roger) מציין שסוג זה של פעולת דיבור מבוצע ברוב על ידי אדם בעמדה גבוהה. הגדרתו לנזיפה מתייחסת למתן הצהרה מילולית ברורה מצד השומע עבור התנהגות שנחשבת לא ראויה. בדרך כלל, נזיפה מתבטאת בצורת הודעה דחופה לשומע שעשה או מה הוא צריך לעשות בצורה מעצבנת או בטון דיבור כועס. נזיפה יעילה יותר ופחות סביר שתגרום לאי שביעות רצון כאשר היא מונפקת באופן פרטי (Al-Shemmary & Zbar & AlMumar, 2020, p. 697).
למרות שנזיפות יכולות להיות משפילות, נזיפות פרטיות נוטות להיות יעילות יותר ולגרום פחות חוסר נחת והן נחשבות כתקשורת שלילית. נזיפה היא היבט חיוני של תקשורת בכל תרבות, והיא משרתת פונקציות שונות, כולל תיקון, הדרכה וחיזוק (Alhusein, 2024, p. 1).

" וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לְאֵמֶר, הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אֶל-תַּחֲטְאוּ בְיָלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם; וְגַם-דָּמוֹ, הִנֵּה נִדְרָשׁ" (בראשית 42: 22).

השלילה אינה אמצעי לשוני גרידא אלא אמצעי פעיל ומכוון להעצמת פעולת הנזיפה באמצעות ההדגשה כי הנמענים (האחים) מתעלמים מהוראת המוען (רובין), לכן המוען הצליח ליצור השפעה רגשית וחברתית עמוקה. כשהמוען אומר שהם "וְלֹא שְׁמַעְתֶּם", הוא בעצם נוזף בהם במפורש ומנסה להביך אותם, ובכך מעביר את מסרו בצורה משמעותית ובלתי נשכחת.

טבלה (5) פעולות דיבור הביתיות

פעולות דיבור הבעתיות	מספר	אחוז
התנצלות	1	10%
הערצה	1	10%
הנזיפה	8	80 %

לפי הטבלה לעיל, פעולת "הנזיפה" שכיחה ביותר, היא מהווה כ 80% מכלל המקרים, הסיבה לכך טמונה בעוצמת השימוש בשלילה כדי להביע נזיפה, בכך מחזקים את הפעולה ומעניקים לה השפעה רבה על הנמען.

2.5. פעולות דיבור הצהרתיים

הצהרות הן פעולות דיבור בעלות כוח ביצועי, המביאות לשינוי במצב העניינים. הן נשענות על מוסכמות חברתיות וכללים מוגדרים, ולעיתים קרובות על תמיכת מוסדות חוץ לשוניים (Hidayat, 2016, p. 12). לפי קרוס פעולת דיבור הצהרתית היא "כוונה לעורר סוג של פעולה מצד הנמען (השומע)" (Yost, 2018, p.6).

פעולת דיבור הצהרתית יכולה להתרחש אם למוען (הדובר) יש סמכות על מה שיקרה לנמען (המאזין). יול מציין שמעשים אילוקוציוניים הצהרתיים הם פעולות דיבור שמשנות את המציאות באמצעות עצם ההיגוי שלהן. כדי לבצע הצהרה כראוי, על הדובר להיות בעל תפקיד מוסדי מסוים בהקשר נתון.

לפי יול, הדובר, בעצם הכרזה, משנה את העולם. סמבירינג ואמבלגין (Sembiring and Ambalegin) מציינים, שפעולה הצהרתית היא סוג של פעולה אילוקוציונית שבה הדובר משנה ישירות את מצב העניינים (Pulungan& Ambalegin, 2022, pp. 85-87).

2.5.1. קריאה בשם (Naming)

כאשר דובר מעניק שם, הוא למעשה טוען כי הוא מוסמך לתת שם. פעולה זו כרוכה בהנחות יסוד מסוימות: קיומם של תנאים חברתיים ותרבותיים מתאימים, קבלת הסמכות שלו על ידי הקהילה,

והבנה משותפת למשמעות השם. על ידי אמירת השם, הדובר לוקח על עצמו את האחריות להעניק למקבל השם זהות חדשה במסגרת הקהילה (Yost, 2018, p.18).

הענקת שם היא פעולה חברתית משמעותית, שבה דמות בעלת סמכות דתית, חברתית או משפטית, קובעת זהות חדשה בתוך הקשר חברתי ותרבותי מסוים. הסמכות של המעניק מעניקה לשם משמעות ייחודית ומאפשרת לו להשפיע על זהותו של המקבל.

" וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֹךְ אֲבִרָם וְהָיָה שְׁמֹךְ אֲבִרָהָם כִּי אֵב הָמוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ" (בראשית 17:5).

השלילה בדוגמה לעיל, ממלאת תפקיד מרכזי בגיבוש הזהות החדשה של הנמען ומעידה על ביטול הזהות הקודמת, כלומר השם "אברם", הפותח את הדרך לשם חדש המבטא שינוי עמוק בזהותו של האדם. בהקשר זה, היא מצביעה שהשם הקודם אינו מספיק או מתאים יותר לתפקיד החדש שימלא האדם בחברה. השם החדש, אברהם, אינו שם סתמי אלא נושא עמו משמעות רב-ממדית המשקפת את השינוי הטרונספורמטיבי שחל באישיותו של האדם.

השלילה כאן לא משמשת רק כאמצעי לשוני, אלא היא בעלת קונוטציה תרבותית וחברתית המשקפת את השינויים שעובר האדם.

2.5.2. איסור (prohibition)

האיסור הוא פעולה המשמשת לציון מניעה או איסור של דבר מה, ונחשבת לאחת מהפעולות המביעות את רצון הדובר להשיג מצב מסוים על ידי הטלת מגבלות על השומע (Al-Saaidi & Al-Shaibani, 2013, p. 98).

האיסור משמש להכריז שהשומע או בן השיח לא מבצע פעולה כפי שנאמרה על ידי הדובר. במילים אחרות, הדובר מבקש מהשומע לא לעשות משהו שאינו בהתאם לרצונו של הדובר. זה יכול להוביל

לקונפליקט או לחוסר הרמוניה ביחסים בין הדובר לשומע (Dessari, Hendayanti &)
(Haristiani, 2021, p. 715).

" וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּזֶר וְאֵל תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוּמָה כִּי עָתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא
תִּשְׁכַּח אֶת בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" (בראשית, 12 : 22)

השלילה כאן משחקת תפקיד חיוני חשוב ביותר, מניעת פעולה לא רצויה, העקידה ביצחק. המוען הוא
"האל" והנמען הוא "אברהם", לכן עוצמת המוען היא גבוהה ביותר והוא יכול לתת פקודות על המוען
שהוא חייב לבצע. האיסור כאן הוא לטובת הנמען כי הוא נמנע מלעשות דבר שאינו ברצונו אלא למלא
פקודה אלוהית.

האיסורים בתנ"ך ממלאים תפקיד מכריע בעצוב המוסר ובהתנהגות הדתית של המאמינים, הם מציינים
הוראות ופקודות ישירות, מובנות ומפורשות של האל המועברים דרך הנביאים ללא ספק, הוראות
האלה מהוות מפת הדרכים של הדת. *مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية*
לאיסורים בתורה תפקידים שונים: סידור חיי היומיומיים, הגנה על החברה, קידוש החיים, הבחנה בין
טהור לבין טמא וכו'. דוגמה אחרת:

" עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּזֶשׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף יָרֵךְ
יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּזֶשׁה" (בראשית, 32: 33).

הפסוק הזה קובע איסור מפורש על אכילת "גיד הנשה" הנמצא על כף הירך של בהמות חיות שניתן
לאכול. האיסור נקבע בעקבות סיפור המאבק של יעקוב עם המלאך במעבר יבוק.
איסור זה בעל משמעות היסטורית וסמלית, הוא נועד להנציח לדורות הבאים את אירוע ההיאבקות.
זיכרון זה משמש כציון לאומי היסטורי שמחזק את הזהות הדתית היהודית, גם כן הוא סמל למאבק
ולאומץ מכיוון שהוא מסמל את הכוח והנחישות והאומץ של בני ישראל.

טבלה (6) פעולות דיבור הצהרתיות

פעולות דיבור הצהרתיים	מספר	אחוז
קריאה בשם (Naming)	3	60 %
איסור (prohibition)	2	40 %

פעולת "קריאה בשם" בספר בראשית משקפת את עליונותו של האלוהים על הבריאה, הוא קובע את זהות הדברים. דרך מתן שם לכל דבר, הוא מעניק לכל אחד מקום משלו בעולם ומדגיש את כוחו.

טבלה (7) פעולות דיבור בספר בראשית

פעולות הדיבור	מס'	אחוז
הייצוגיות	8	37.93%
הנחייתיות	61	26.29%
התחייבותיות	6	11.21%
הבעתיות	52	22.41%
הצהרתיות	5	2.16%

הנתונים מראים כי פעולות דיבור ייצוגיות הנחייתיות הן הנפוצות ביותר, בעוד שפעולות דיבור ההבעתיות התחייבותיות משמשות במידה פחותה, ולמעשים פעולות דיבור הצהרתיות שימוש הנמוך ביותר. גיוון זה בשימושים השונים בפעולות הדיבור משקף את תפקידה הרב-ממדי של השלילה בהשגת מטרות מגוונות.

סיכום

השלילה, כאמצעי לשוני בעל עוצמה רבה, ממלאת תפקיד חיוני במבנה ובהבנה של הטקסט. השלילה אינה רק אמצעי לשוני לשלול פעולה, אלא היא משמשת כאמצעי לעיצוב המשמעות הכללית של הטקסט. התורם להשגת איזון בתהליך התקשורת. על ידי קביעת גבולות המשמעות והדגשת היבטים מסוימים שלה. השלילה מסייעת להניח את הנמען להבנה מדויקת ומקיפה יותר של הטקסט.

מילת השלילה הנפוצה ביותר בספר בראשית היא "לא" שמופיעה 203 פעמים. השימוש הנרחב זה נובע מאפשרות השימוש בה במגוון רחב של משפטים.

המחקר הראה כי לפעולות הדיבור תפקיד בולט בהעברת מסר ברור ומדויק לנמען. פעולות דיבור הייצוגיות כגון: הדגשה, וידוי, הכחשה והודעה מהווים כ- (37.93%) מסך פעולות הדיבור בספר. בין פעולות אלה, פעולת הדיבור "הדגשה" מתאפיינת בחשיבות מיוחדת, שכן היא מהווה כ-68.3%

מפעולות הדיבור הייצוגיות. הסיבה לכך כי היא עוזרת להציג משמעות חד משמעית, מה שמקל על הבנת הטקסט

ביבליוגרפיה

המקורות העבריים:

- אבן-שושן, א'. (1979). המילון החדש. קריית ספר בע"מ. ירושלים.
- בר-זיו-לוי, מ. (2016). כרטיס כניסה לדיבור העברי: הסרט 'דן וסעדיה' כנקודת מפנה בייצוג הדיבור העברי בקולנוע. כרמלים יב, עמ' 101-132.
- ג'באר סאדה, מ. & חמד, ח. מ. (2022). ביטויי האיום בלשון העברית (עיון פרגמטי). *مجلة كلية اللغات*, 46.
- גולדברג, ע. (2020). מפרויד עד איין ראנד: פרקים בתולדות רגש האשמה בעידן הקפיטליסטי. הוצאת רסלינג.

- וינר, ת'. (2018, יולי 24). השלילה החיונית, השלילה החיובית. אוחר מתוך אתר אכלסון:
<https://alaxon.co.il/article/השלילה-החיונית-השלילה-החיובית>
- יפת, א', ועמיחי, ח' (2023). איך שועלים מבקשים! על פעולת הדיבור של בקשה במשל העורב והשועל. חלקת לשון, כתב העת של האגודה הישראלית לבלשנות יישומית, 55
- כלב, ד' (2020). הציוויים והאיוויים בעברית בת זמננו, לשוננו פב, עמ' 396-419.
- מאיר, ע', & סנדלר, נ'. (2002). שפה במרחב: אשנב לשפת הסימנים הישראלית. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.
- ניר, ר'. (1989). מבוא לבלשנות (יחידות 1-2-3). האוניברסיטה הפתוחה. תל-אביב.
- פרנק, א'. (2011). חומרות, הידורים ושיבושים בלשון העברית: על תיקוני שגיאות ועל שגיאות מתקנים, בתוך: הלשון העברית בהקשריה, היבטים היסטוריים, בלשניים ופדגוגיים תרבותיים, מים מדליו, כתב עת אקדמי ליהדות ולחינוך 32-33, הוצאת המכללה האקדמית הדתית לחינוך עמ' 273-320.
- רוזנטל, ר. (2012). אללה ירחמו: ניתוח לשוני-פרגמטי של פרישת הטבח בכפר קאסם. עיונים בשפה וחברה, 5(1-2).
- שור, ל'. (2014). מילת השלילה 'לא' בעברית המדוברת: תחביר, שיח ופרוזודיה (עבודת גמר לקראת התואר "מוסמך אוניברסיטה"). אוניברסיטת תל-אביב.
- שור, ל., & ענבר, א. (2022). "לא" ו"אין" כמיליות קריאה מעצימות בעברית החדשה. לשוננו פה (תשפ"ג), עמ' 210-229.

- שורצולד, א', ר'. (1994). פרקים בתולדות הלשון העברית, יחידה 9-10, האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב.

- שלזינגר, י. (2000). לשונות העיתון מאפיינים סגנוניים בלשון העיתונות היומית הכתובה על מדוריה השונים. באר שבע, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

מקורות ערביים:

- الهاللي، ع. م. (٢٠٢٠). تحليل مقارن للنفي بين العربية والإنكليزية مع إشارة للترجمة القرآنية. لارك، ١٢ (٣)، ٥٤٨-٥٣٥. <https://doi.org/10.31185/lark.Vol3.Iss38.1494>

מקורות לועזיים:

- Ahmed, O. (2018). *A pragmatic study of the speech act of advice, prohibition, and warning in the prophetic traditions*. Al Maarif University, Iraq.
- Al-Bantany, N. F. (2013). *The use of commissive speech acts and its politeness implication: A case of Banten gubernatorial candidate debate*. Passage, 1(2), 1-10.
- Al-Khatib, A. R., & Al-Khanji, R. R. (2022). A socio-pragmatic analysis of the speech act of advice in selected Qur'anic verses. *Theory and Practice in Language Studies*, 12(6), 1157-1165. <https://doi.org/10.17507/tpls.1206.15>
- Al-Shemmary, M. M., Zbar, A. A., & AlMumar, H. A. (2020). *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 11(7). Retrieved from <https://www.ijicc.net>

- Ana, R. A. (2018). *Directive speech acts analysis in teaching vocabulary*. University PGRI Semarang, Indonesia.
- Apostolovska, J., & Neshkovska, S. (2017). The speech act of apologizing in the English language. *International Journal of English Linguistics*, 7(6), 1-15.
- Dessari, W., Hendayanti, O., & Haristiani, N. (2021). Politeness in Japanese prohibition speech act. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 595. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.
- Fred, J., & Goodwin, J. (2022). *Two views of speech acts: Analysis and implications for argumentation theory*. *Languages*, 7(2), 93. <https://doi.org/10.3390/languages7020093>.
- Hidayat, A. (2016). Speech Acts: Force Behind Words , urnal Tadris Bahasa Inggris, DOI: <http://dx.doi.org/10.24042/ee-jtbi.v9i1.415>
- Ho, V. (2021). Denial in managerial responses: Forms, targets and discourse environment. *Journal of Pragmatics*, 176(1), 124-136. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.01.030>
- Sadaa, M. J., & Hamad, H. M. (2022). Words of threat in Hebrew language - Pragmatic study. *Journal of the College of Languages*, 0(46), 368–394. <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0368>

- Jenetto, G., & Hanafi. (2019). Speech act of advice and its social variables as acquired by senior students of English Department of Andalas University. *VIVID: Journal of Language and Literature*, 8(2). DOI: 10.25077/vj.8.2.43-51.2019
- Khaya, Y. (2024). *The Taxonomy of Denial as a Speech Act*. International Journal of Linguistics, Literature and Translation, 7(3), 141–145. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2024.7.3.17>
- Miller-Naudé, C. L., & Naudé, J. A. (2015). *The Participle and Negation in Biblical Hebrew*. University of Mainz.
- Orin, K., & Issy, Y. (2017). REPRESENTATIVE SPEECH ACTS PERFORMED BY THE DEBATERS IN AN ENGLISH DEBATE COMPETITION. *English Education Journal*, 6(2), 76-86. Retrieved from <https://journal.unnes.ac.id/sju/eej/article/view/13059>.
- Pulungan, F. S., & Ambalegin, A. (2022). The declarative illocutionary acts uttered in *Cruella* movie. *Jurnal Basis UPB*, 9(1).
- Sami, S. (2015). The differences between threat and promise acts. *International Research Journal of Humanities & Social Science: A Peer-Reviewed Bi-lingual Journal*, 46-53.

- Sapta, P. (2019). *An analysis of expressive speech acts of main character in the film The Greatest Showman* (Bachelor's thesis). Universitas Ahmad Dahlan.
- Shahzadi, A., Bhatti, A., & Khan, M. (2021). *Speech acts across cultures: A comparative study of Chinese and Pakistani students*. Sir Syed Journal of Education & Social Research, 4(1), 1-12.
- Sirwan, L. B., & Yulia, Y. (2017). An analysis of expressive speech acts used by Steve Rogers as the main character in *Civil War* movie. *JELLT (Journal of English Language and Language Teaching)*, 1(2), 61–66.
<https://doi.org/10.36597/jellt.v1i2.1873>
- Suryanti, Suryanti (2020) *An Analysis of Representative Speech Acts in "The Daily Talk Show": Pragmatics Approach*. Skripsi thesis, Prodi Sastra Inggris.
- Tango, A. A., Putra, A. A., Djihar, R., & Ambalegin, A. (2002). *The pragmatic analysis of directive speech act types in the main character's utterances in the movie Free Guy*. UNCOLLCS: Proceeding of Research on Literary, Linguistic, and Cultural Studies, 1(1), July.
- Yost, L. (2018). *The speech act of naming in context: A linguistic study of naming in the Old Testament*. Linguistics Senior Research Projects, 17.

Retrieved from

http://digitalcommons.cedarville.edu/linguistics_senior_projects/17

- Yule, G. (2010). *The Study of Language*, Fourth Edition (4th ed.).
Cambridge University Press.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية